

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ/ UNIVERSITY OF PRIŠTINA
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ/ FACULTY OF PHILOSOPHY

КОСОВО И МЕТОХИЈА 1912–2012.

Међународни тематски зборник

KOSOVO AND METOHİJA 1912–2012

Thematic Collection of Papers of International Significance

Косовска Митровица, 2012.
Kosovska Mitrovica, 2012

КОСОВО И МЕТОХИЈА 1912–2012.

Међународни тематски зборник

Издавач

Филозофски факултет Универзитета у Приштини
са привременим седиштем у Косовској Митровици

За Издавача

Проф. др Бранко Јовановић, в. д. декан

Уредници и приређивачи

Проф. др Бранко Јовановић

Проф. др Урош Шуваковић

Рецензенти

Проф. др Ангелина Сергеевна Смирнова, Кафедра отечественного искусства МГУ им. Ломоносов, Москва (Россия), инострани члан САНУ

Проф. др Иван Алексеевич Черота, Филологический факультет, Белорусский государственный университет Минск (Беларусь), инострани члан САНУ

Prof. emeritus dr. Gabriella Schubert, Friedrich-Schiller Universität Jena, Philosophische Fakultät, Jena, (Deutschland), инострани члан САНУ

Проф. др Николай Петрович Нарбут, Российский Университет Дружбы народов (РУДН), Факультет гуманитарных и социальных наук, первый заместитель декана, заведующий Кафедрой социологии, Москва (Россия)

Др Ана Игоревна Филимонова, научный сотрудник, Центр по изучению современного балканского кризиса, Институт славяноведения Российской академии наук (РАН), Москва (Россия)

Проф. др Данило Ж. Марковић, инострани члан Руске академије образовања, редовни члан Српске академије образовања, Београд (Србија)

Проф. др Миодраг Јовановић, Катедра за историју уметности, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд (Србија)

Лектори и коректори

Мирослава Ружић Зечевић (српски језик), Бранка Алексић Хил, Горан Глиговић, Снежана Зечевић, Јелена Ратковић, Радоје Шошкић (енглески језик), Јаромир Линда (пољски језик), Татјана Вулетић (руски језик)

Техничка припрема

Бобан Станојевић

Штампа

Graficolor, Краљево

Тираж 300 примерака

ISBN 978-86-80273-87-7

Овај зборник је резултат рада на научноистраживачком пројекту III 47023 „Косово и Метохија између националне идентитетске и евроинтеграције” који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

СРЕТО З. ТАНАСИЋ¹

Институт за српски језик САНУ, Београд

ПРОСТОР И ВРИЈЕМЕ У ПРИПОВИЈЕТКАМА ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА

САЖЕТАК. У раду се описује начин исказивања простора и времена предлошко-падежним конструкцијама² у приповеткама Григорија Божовића, значајног српског писца са Космета из прве половине 20. вијека. Циљ рада је да се покаже репертоар ових синтаксичких средстава за исказивање простора и времена и да се укаже на специфичности које показују ове приповијетке у том погледу.

Кључне ријечи: српски писци, Косово и Метохија, српски језик, синтакса, просторна детерминација, временска детерминација.

Григорије Божовић спада међу најзначајније српске писце прве половине 20. вијека који потичу са Косова и Метохије. Завршио је богословско-учитељску школу у Призрену, а потом и литерарни одсек Духовне академије у Кијеву 1898. године. До 1909. године био је учитељ у Призрену и Битољу. У току Првог свјетског рата био је затворен у логору у Мађарској. По завршетку рата радио је као секретар општине Призрен и окружни начелник. Био је народни посланик у Уставотворној скупштини. Послије 1930. године углавном се бавио књижевним и новинарским радом. Објављивао је приповијетке и путописне репортаже у часописима и листовима, највише у Политици. Други свјетски рат провео је у Пљевљима до пада Италије (1941–1943). Послије ослобођења ухапшен је у Ваљеву и стријељан у Београду због наводне сарадње с италијанским окупационим властима. Неколико послератних деценија био је искључен и из проучавања ис-

¹ isj@isj.sanu.ac.rs

² Поред монографских описа појединих падежа о овим падежним службама говори се у многим мањим радовима, а цјеловит увид у репертоар таквих конструкција даје се и у граматицама Стевановић и Пипер и др.

торије новије српске књижевности. Прве књижевне радове објавио је у *Цариградском иласнику* и календару *Голуб* 1899. године. „У приповеткама је најчешће описивао суров и сложен живот српског народа на Косову, Метохији и у Македонији под турском влашћу, а тиме тематски проширио српски културни и књижевни простор на дотад неослобођене крајеве (*Из Сџаре Србије*, Мостар, 1908, *Тешка искушења*, Београд, 1935, *Под законом*, Београд, 1939, *Приповејке*, Београд, 1940)”. „Драматичне услове живота српског Југа, где се мешају и сукобљавају различити национални, политички, верски и културни интереси и обрасци понашања, представио традиционалним реалистичким поступком, занимљивом и добро развијеном причом, живописним ликовима и богатим језиком и стилем, најчешће сугеришући шира и универзалнија књижевна значења од оних која наговештавају завичајни контекст и тема. Његови путописи, у којима се поред старосрбијанских крајева описују предели, обичаји, социјална и културна традиција Црне Горе, Херцеговине и Босне, често имају одлике правих наративних целина, с јасно наговештеним књижевним ликовима и занимљивом причом³” (М. Неђић: *Српска енциклопедија*, том I, књига 2, МС, САНУ, Завод за уџбенике, Нови Сад – Београд.).

У овом раду описан је начин просторне и временске детерминације радње помоћу падежа, односно предлошко-падежних конструкција у приповијеткама овог значајног књижевника и друштвеног радника и борца за ослобођење јужних српских територија из вишевековног турског ропства. Као што је познато, просторна и временска детерминација имају доста заједничког. У литератури се говори да временска детерминација представља метафоризацију просторне детерминације⁴.

Да пођемо од просторне локализације радње. Овдје ће се одвојено разматрати конструкције којим се исказује директно мјесто вршења радње / стања, а одвојено оне којим се индиректно детерминише радња. И једна и друга врста локализације врши се слободним падежима и падежима с предлозима. У следећим примјерима илуструје се директна просторна локализација.

[1]

1. Идем уз *иласиџу Тојлицу* са неуједначеним осећањима (Божовић 1928, 5).
2. Дан је мек, топла киша сипи, те сељаци измилели *из малих шљивика зараслих села на њиве* (Божовић 1928, 5).
3. Капетан Вукоје у *сџарој кавани* стојећи читаше новине (Божовић 1928, 6).
4. У *Бабуџи*у и сад се могу наћи сличне прилике: високе, црномањасте... (Божовић 1928, 7).
5. Његови прадедови, браћа Степан и Стеван живели су у *селу Дворишџу*, испред Острога Копља (Божовић 1928, 7).
6. Мрштили се на Арбанасе па се преселили у *Мурџулу* (Божовић 1928, 7).

³ У овом раду се не прави разлика између те путописне прозе и приповједака.

⁴ Види у том погледу Пипер 1997.

7. Тада је *на Коџаонику* чуо да у *Прокуљу* има нова школа где се другачије учи (Божовић 1928, 8).
8. Тукући се *џо љраници* с Арнаутима и гонећи разбојнике, тај је човек прочитао *Тактику* и *Стратегију*... (Божовић 1928, 9).
9. Пролазим *кроз крај сурих шајкача* (Божовић 1928, 11).
10. У *мојој џосџојдини* постоје сад два места која особито волим ... (Божовић 1928, 25).
11. То су, значи, *на џри* дошли Приштинци и Куршумличани, а већ да не помињем и богатије насељенике који само на кочијама долазе у *своје љавно месџо* (Божовић 1928, 28).
12. Једнога хладног вечера за време последњих избора верасмо се на коњима уз *Чечевску Ријеку* (Божовић 1928, 63).
13. Попадосмо одмах у *дебелу хладовину* (Божовић 1924, 3).
14. Али овај ћутке, не изговарајући ништа, метну руку *на џрса* и поклони се (Божовић 1924, 9).
15. Зора поче да прођија *кроз џомерене на кући ћерамиде*, кад жалосној Неди поче да се окреће око главе кућа и наложени огањ (Божовић 1924, 28).
16. ...као да сам му све то омаловажио што имам пристојну спољашност, и што нисам пешке сишао *низ Трнаву у њејову варош* (Божовић 1924, 58).
17. ...те му је за кратко време у крвавој помама изишао на велики глас и *џо свој Црној Гори* (Божовић 1940, 21).
18. Старином Радовић из Мораче, он се родио у *Поџрку у оној храсџовини на брдима између Лима и Тарџе, на злу месџу* где је све морало бити врло тврдо што је остајало у животу и... (Божовић 1940, 63).
19. Али кад избише *из борја на чисџину*, као укупани сташе... (Божовић 1940, 84).
20. Још нејака, тек зашла у петнаесту годину, Стана пероша Љешњака храбро се вераше *уз сџравични Сџруј, оне кршевешто што се уздижу од Лима*... (Божовић 1940, 88).
21. Повеше нас *с кривудавој џуџа једном кривудавом сџазом на завојнице џречицом* и изведе пред кућу (Божовић 1924, 5).
22. Одржаше *џо љрадовима* зборовешто, размилеше се *џо селима* (Божовић 1924, 24).
23. Јездити *Ројозином* испод самога Црнога Врха и обртати се око Јелеча и лети је тешко (Божовић 1928, 71).

Наведени примјери свједоче да Григорије Божовић у приповијеткама користи оне падежне конструкције које су карактеристичне и за савремени српски књижевни језик кад је посриједи директна просторна локализација. Дакле, јављају се инструментал без предлога, генитив, акузатив и локатив с предлозима. Да су конструкције којим се врши просторна локализација радње битан момент у пишевом обликовању приповједне прозе, у стварању умјетничког свијета, свједоче чињенице да се ове конструкције јављају доста често у реченицама.

С друге стране, има случајева да се уз један глагол јавља више одредби с мјесним значењем исказаних падежним конструкцијама. Тако је у овдје наведеним примјерима два: измилели *из малих шљивика зараслих села* (1) *на њиве* (2), шеснаест: *сишао низ Трнаву* (1) *у његову варош* (2), осамнаест: се родио у *Пошрку* (1) *у оној храсиовини на брдима између Лима и Тарше*, (2) *на злу месју* (3), деветнаест: *избише из борја* (1) *на чистиину*, (2), двадесет један: *Поведе нас с кривудавој љуша* (1) *једном кривудавом сџазом на завојице* (2) *џречицом* (3). Томе закључку иду у прилог и неки други случајеви пишчевог задржавања на овим конструкцијама, као што је овдје у двадесетом примјеру: *храбро се вераше уз сџравични Сџруј*, *оне кршеве што се уздижу од Лима*. Именици која врши функцију мјесне просторне локализације *Сџруј* није био довољан сам атрибут *сџравични*, већ је добила и апозицију за додатно одређење. И саме именице које се јављају у овим конструкцијама заслужују пажњу. Њима се често именују села, градови и предјели у којима живе и крећу се Божовићеви јунаци, гдје су трпили тешку судбину, али и гдје су се супротстављали свакаким зулумћарима и како су могли чували част породице и српскога имена. То су, даље, мјеста гдје су се борили у ослободилачким ратовима, или су то мјеста на којима писац налази своје јунаке послјије ослободилачких ратова. Нека све ово речено илуструје један наведени примјер: *Пролазим кроз крај сурих шајкача*. Овај примјер је из збирке путописне прозе (1928) у којој се писац осврће и на то како живе они који су донијели слободу јужним српским крајевима, а међу њима није била мала заслуга српског сељака у шајкачи.

Индириктна локализација се у приповијеткама Г. Божовића такође исказује различитим падежним облицима: генитивом без предлога, дативом без предлога и са предлогом, акузативом и инструменталом с предлозима. То илуструју примјери који слиједи.

[2]

1. Мокра, закићена бором, спушта се *к Ибру* (Божовић 1924, 3).
2. Мали Станиша Коматовић, сав озарен, узне став зрела домаћина, па пође ситним корацима *џред нама* (Божовић 1924, 5).
3. И док смо ми *исџред куће* седали на ниске треношце, она ћутке, по освештаној навици, брзо али без икакве журбе и сујете, распреди наше коње и склони их *исџред наших очију* (Божовић 1924, 6).
4. А тамо *иза куће* зачу се препадни крик кокошака... (Божовић 1924, 7).
5. *Преда мном* цео Перистер, обасјан тужном месечином (Божовић 1924, 40).
6. Сав црвен у лицу од скромности, Синадин заблагодари на песми, клањајући се Турцима, па се окрену *џуш Хамзе Бугалића*... (Божовић, 49).
7. Прибих колена *уза седло*, притегох вођице и натукох још више фес на очи (Божовић 1924, 52).
8. ...али што се више ближасмо *Пазару*, све ми јаче долажаху на памет савети од куће до Брђани: како се ваља држати у *Пазару* (Божовић 1924, 52).

9. *Преко љуџа* не шета босоноги анадолски низам, а *исјод вењака* не блене глупо Кајтаз-ефендија, царски цумругџија, који не беше примио плату неких петнаест месец... (Божовић, 1928, 16).

10. Арнаутин на јавном месту не *ѝриближава се жени*, а још мање седа *до ње*... као што ми обично радимо (Божовић 1928, 31).

11. Идуће недеље, већ кроз мрак, ја побожно пропуштам *исјред зажмурених очију* дивну поворку правих оклопника и заточника (Божовић 1928, 38).

12. Догодила се страшна турска погибџија. Горе негде *близо Соколовице* (Божовић 1940, 17).

13. Нека чују они *ѝреко Таре* да Рам-јела не нариче но шенлучи... (Божовић 1940, 25).

14. Али кад за њим брзо изађе хаџија са маштрафом... он штуче *ка чаршији* у недоумици (Божовић 1940, 38).

15. Тек у неко доба *до Таре* сиђе један висок старац у црвеном саруку (Божовић 1940, 87).

16. А кад притрча *грујој оѝради* и *ѝреко ње* добро виде на месечини како му се кум неколико пута заковитла у чеврнтији испод моста, па потону, он се усправи ... (Божовић 1940, 109)

17. Седосмо *исјред једне ѝправославне крчме* да испијемо каву... (Божовић 1928, 135).

18. Милан Ракић застаде и окрену се *Прејолцу* (Божовић 1924, 20).

Овдје наведени примјери нам свједоче да Божовић и у овоме случају користи различите падежне конструкције за овај вид просторне детерминације глаголом исказане радње. Као и у претходном случају, и у овоме наведени примјери не репрезентују потпун списак конструкција које у овој функцији писац употребљава. Ипак се и по наведеном избору може закључити да се ради о конструкцијама карактеристичним и за данашњи књижевни језик. Види се, такође, да писац користи све могућности које у овој функцији има датив, падеж који има нешто мањи домен употребе од других падежа који врше индиректну просторну локализацију радње⁵. Интересантно је такође да уз исти глагол писац некад употребљава двије падежне конструкције – једну са значењем директне, другу са значењем индиректне локализације, као је у последњем примјеру из групе [1]: *Јездити Ројозином* (1) *исјод самоѝа Црноѝа Врха* (2). И то говори колико су за писца значајне конструкције са мјесним значењем у ситуирању радњи.

Често се падежним конструкцијама радња детерминише и у временском погледу. Смисао временске локализације радње јесте у томе да се предлошко-падежном конструкцијом именује онај временски одсјек у ком се радња именована глаголом дешава. Опет, као и код просторне локализације, радња може бити директно или индиректно локализована. Директна локализација представља

⁵ Практично, данас се овај датив јавља само са два предлога – *к(а)* и *ѝрема*, али уз неке глаголе и слободан – в., нпр., Антонић 2005: 190–192.

такав тип временске детерминације гдје се предлошко-падежном конструкцијом исказује временски одсјек у који пада вријеме вршења глаголом исказане радње. Одликује је, дакле, својство истовремености или симултаности.

Наведени примјери илуструју директну временску локализацију.

[3]

1. Пред сами последњи долазак султанов на Косово, 1911. године, *једноја раној јуџира* пријави нам митрополијски каваз некога молиоца (Божовић 1924, 13).

2. *Тоја вечера* ја дођох раније (Божовић 1924, 35).

3. *Овоја јуџира* хаџија бејаше уранио да посвршава своје послове... (Божовић 1924, 41).

4. Али у *истио време* посла момка у село да јави какав је случај... (Божовић 1924, 44).

5. Петар Ерац, веома угледан домаћин из Вуче са Доњег Ибра, *једноја раноја јуџира* заустави свога добро заморена коња пред хан Спасоја Миљковића... (Божовић 1924, 71).

6. *Једне ноћи* дигоше ме из постеље и позваше... (Божовић 1924, 104) у Цивкову кућу.

7. На једној зараванкастој лазини испод васојевићских катуна на Комовима, у *сами вечерњи суџон* који тмурно појачаваше густа букова шума, тихим кораком среташе се обојица на коњима... (Божовић 1924, 129) (Почетак приче)

8. *Овоја дана* у својој зидарској одећи, са теслом за појасом, пилом преко руке и струговима о рамену, он шеташе од рускога конзулата до врха Папаз-Чаршије... (Божовић 1924, 158).

9. Одатле *једноја дана* пошли у Двориште и рекли Арбанасима да се селе (Божовић 1928, 7).

10. *За време Садриозема* (1830. г., Босанска буна) установљен је дем-комисијон... (Божовић 1928, 8).

11. Тек *џри свршејку* [школовања] нови, школовани, учитељ Крста Маринковић 1872 избацио је јерове... (Божовић 1928, 9)

12. *Балканскоја раџа* постао је мајор и командовао је батаљоном и ако већ стар и скрхан ранама и болешћу (Божовић 1928, 10).

13. Али *раноја леџњеја јуџира* први пут у години зачула пев веселе препелици у житу (Божовић 1928, 26)

14. Најзад ми рече да је *за време окуџације* био у Италији (Божовић 1928, 10).

15. Тек у *неко доба* до Таре сиђе један висок старац у црвеном саруку (Божовић 1940, 87).

16. У *џом часу*, кад се завршавала на заравни језива представа, ови људи као да се ништа није догађало око њих, по једном нигде ненаписаном закону и по једној живчаној снази коју планине *вековима* таложу у полудивљем борцу – нежно се сагоше над Турчином... (Божовић 1940, 85)

17. Магловито је просеначко јутро *ѝри наѝушѝању* запуштене Куршумлије (Божовић 1928, 11).

18. *За Турака* Подујево је било неугледно и сасвим невелико село арнаутско са два бела хана... (Божовић 1928, 26).

19. Жена остави човека, па му *на ѝоласку* изговори једно збогом... (Божовић 1940, 107).

20. *Последњих ѝодина* био је дечански игуман (Божовић 1928, 39)

21. *Једноѝа хладноѝ вечера за време ѝоследњих избора* верасмо се на коњима уз Чечевску Ријеку (Божовић 1928, 63).

22. Тако се *једноѝа дана* незнано одакле обрео у Колашину чудан стран поп (Божовић 1940, 139).

23. Ако би *ѝоѝа дана* био сабор, он би изабрао какво узвишеније место... (Божовић 1940, 135).

24. *Том ѝриликом* га срећа послужила да добро сагледа Етема... (Божовић 1940, 22)

25. *Целу доѝовешѝну ноћ* се вајкао хаѝи-Гушмар и једва дочекао зору да је отклања у цамији... (Божовић 1940, 40).

26. *О славама* би држао тако срочите здравице, какве нису могли и чувени на-здрављачи... (Божовић 1940, 134).

27. Међутим *једноѝа дана* баш *ѝри сунчеву заласку* кад отац Стеван на самој речној обали посматраше ту игру, или упираше жудан поглед својој давно остављеној и далекој постојбини, из шуме је пукла пушка и опружила га на траву (Божовић 1940, 141).

Наведени примјери илуструју различите случајеве временске локализације радње, мада се ни у овом случају није тежило навођењу свих конструкција којим се писац служио. Међу наведеним примјерима јављају се генитив и акузатив без предлога, те генитив, акузатив, инструментал и локатив с предлозима. Као што се може запазити, посебно се често јавља генитив без предлога. Међу примјерима употребе генитива без предлога интересантни су примјери дванаест и тринаест: *Балканскоѝа раѝа* постао је мајор, *раноѝа лейѝнеѝа јуѝра* први пут у години зачула пев веселе препелици. Данас ове временске падежне синтагме изгледају помало необично; прије би се употријебиле друге конструкције: *за време Балканскоѝа раѝа, у рано лейѝне јуѝро*, на примјер. Такође, треба истаћи појаву девербативних именица у локативним конструкцијама, појаву карактеристичну за савремени српски језик. Примјер двадесет се разликује од других по томе што се акузативом са обавезном одредбом⁶ указује на вријеме у коме се радња вршила и истовремено саопштава колико је та радња трајала; у оквиру временске локализације врши се и квантификација радње. Писац и код овог вида дерминације глаголске радње користи и по двије предлошко-падежне конструкције уз исти глагол. Тако је у примјерима двадесет пет и двадесет девет:

⁶ О употреби обавезних одредби уз падеже детаљније се говори у књизи Ивић 1983.

Једноїа хладної вечера за време њоследњих избора верасмо се на коњима; *једноїа дана баш њри сунчеву заласку* [...] из шуме је пукла пушка.

При индиректној временској локализацији радње исказује се неки временски одсјек прије кога или послије кога се врши та радња. Дакле, разликује се индиректна локализација са значењем антериорности, кад се предлошко-падежном конструкцијом именује вријеме прије кога се врши радња, и локализација са значењем постериорности, када се таквом конструкцијом исказује вријеме послије кога се врши радња исказана глаголом.

Примјери који слиједе илуструју глаголску детерминацију са значењем антериорности.

[4]

1. *Пред сами њоследњи долазак сулѡанов на Косово*, 1911. године, једнога раног јутра пријави нам митрополијски каваз некога молиоца (Божовић 1924, 13).

2. *Уочи њрвої ослобођења*, кад бејаше најживља народна борба у Маћедонији, сви ми у Битољу имадијасмо своје клубове и своје каване (Божовић 1924, 31).

3. *Баш ѡре ѡри дана* опет бејаше истукао једнога дрвара Синадинова... (Божовић 1924, 46).

4. Његова застава чувана је у породици *до њоследњеї раѡа* (Божовић 1928, 8).

5. ...да каквом Грку у Земуну или Новом Саду постаје *ѡод сѡаросѡї* калфа или путник такситдар (Божовић 1940, 103).

Ови примјери илуструју на који се начин најчешће исказује индиректна временска локализација са значењем антериорности – ту су конструкције генитива и акузатива с предлозима. Све су то конструкције које се и данас јављају у српском стандардном језику, а оно што чини посебност овог писца јесу извјесне одредбе уз именице у падежима које нас враћају у вријеме и догађајима о којима он пише у својим приповијеткама. У последњем примјеру је конструкција *ѡод + акузаѡив*, карактеристична по томе што се у њој јавља ограничен број именица – које собом именују дио неког већег временског одсјека, и то дио који припада другој половини тог већег временског одсјека (в. Танасић 1997). Има случајева кад се уз глагол јављају двије падежне конструкције, једна са значењем директне, друга са значењем индиректне времеске локализације. Тако је у првом примјеру: *Пред сами њоследњи долазак сулѡанов на Косово*, 1911. године, *једноїа раної јуѡра*, гдје се радња временски детерминисана конструкцијом са значењем антериорности, поближе детерминише падежном конструкцијом са значењем истовремености.

У следећим примјерима исказује се индиректна временска локализација са значењем постериорности.

[5]

1. *А њосле месец дана* кад смо сви, и ја, и прота и Стојмен давали нарочито послатој комисији... најчудноватија објашњења зашто смо то тако радили... стиште ми руку... (Божовић 1924, 110).
2. *После једноја часа* Пајо Шкипац прими од једнога дерана мокру камилавку... (Божовић 1924, 128).
3. *По слому* Арбанаси су се истурчили и у једном налету убили деветорицу из породице (Божовић 1928, 8).
4. *По свршеној биџици* четници преноћише у Рамановцима, и спремаху се за даље наступање (Божовић 1924, 143).
5. *После неколико ѡренуџака* до главне одаје допрла је потмула и злокобна тугњава (Божовић 1924, 145).
6. *После ѡрве велике кише* иза страховите летње суше бејаш наумио за Дреницу и то у село Пољанце ... (Божовић 1928, 127).
7. *После мале ѡочивке* Турчин нали себи и искапи... (Божовић 1940, 30).
8. *Кад њосле ѡоја ѡеѡоја дана* сиђе у дућан и чу да је Тодо Марић свој продао једном рођаку... дође му и тешко и жао (Божовић 1940, 41).
9. *После једноја ѡаквоја оѡрашѡања са кућом*, ... шћућурено сјеђаше Адемага Караахметовић... (Божовић 1940, 117).
10. Међутим *ѡ ослобођењу* се почео теже сналазити поп из Потрка (Божовић 1940, 64).

И овдје је наведен избор конструкција које врше временску локализацију радње на овај начин без намјере да се да потпун списак таквих падежних конструкција. Ове конструкције ипак на неки начин илуструју најчешће начине овог типа временског детерминисања глаголске радње. Оно што треба нагласити јесте да се и у овим конструкцијама јављају и девербативне именице, што је карактеристика савременог српског језика. Примјер број осам нам илуструје случај кад се временском падежном конструкцијом временски детерминише радња зависне клаузе у сложеној реченици: *Кад њосле ѡоја ѡеѡоја дана* сиђе у дућан. Овдје се, дакле, једна виша временска јединица детерминише другом нижом временском јединицом (о временском одређивању временске клаузе у сложеној реченици говори се у раду ТАНАСИЋ 2009).

Све речено би се најуопштеније могло свести на следеће. Григорије Божовић у својим приповијеткама често користи предлошко-падежне конструкције за просторну и временску детерминацију радње. Углавном се ту јављају конструкције које су карактеристичне и за савремени српски језик. Оно што чини посебност тих конструкција јесу именице које се у њима налазе и њихове одредбе. Оне нас уводе у свијет и вријеме о коме пише Божовић. Дакле, и преко ових конструкција може се ући у књижевно дјело Григорија Божовића⁷.

⁷ Рад је настао у оквиру пројекта 178021 – *Опис и сѡндардизација савременој срѡској језика*, који у целости финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

ИЗВОРИ

- БОЖОВИЋ 1924 – Гр. Божовић (1924). *Приповећке*. Београд.
БОЖОВИЋ 1928 – Гр. Божовић (1928). *Црте и резе* [Сабрано из Политике]. Београд.
БОЖОВИЋ 1940 – Гр. Божовић (1940). *Неузмишљени ликови*. Београд: Геца Кон А. Д.

ЛИТЕРАТУРА

- АНТОНИЋ 2005 – Ивана Антонић (2005). *Синтакса и семантика јадежа*, у књ.
ИВИЋ 1983 – Milka Ivić (1983). *Lingvistički ogledi*. Београд.
ПИПЕР 1997 – Predrag Piper (1997). *Jezik i prostor*, Београд.
ПИПЕР и др. 2005. Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић и Бранко Тошовић (2005). *Синтакса савременог српског језика. Проста реченица* [У редакцији Милке Ивић]. Београд – Нови Сад.
ТАНАСИЋ 1997 – Срето Танасић (1997). *Конструкција њог + акузатив с временским значењем*. У: Наш језик (37/1–2, стр. 38–43). Београд.
ТАНАСИЋ 2009 – Срето Танасић (2009). *Временска одредба зависне временске реченице у савременом српском језику*. У: Јужнословенски филолог (LXV, стр. 109–119). Београд.

СРЕТО З. ТАНАСИЋ

ПРОСТРАНСТВО И ВРЕМЯ В РАССКАЗАХ ГРИГОРИЯ БОЖОВИЧА

РЕЗЮМЕ

Григорий Божович принадлежит к самым значительным сербским писателям Косово и Метохии в первой половине XX века. В своих рассказах он часто использует предложно-падежные конструкции, содействующие детерминации действия. Тут в основном встречаются конструкции, характерные для современного сербского языка. Особый характер этим конструкциям придают существительные, имеющиеся в них, а также определения при таких существительных. Они знакомят нас с миром и временем, о котором пишет Божович. Следовательно, благодаря и этим конструкциям можно получить представление о литературном творчестве Григория Божовича.

Ключевые слова: сербские писатели, Косово и Метохия, сербский язык, синтаксис, пространственное определение, определение времени.